

Vägen till rättigheter på arbetsmarknaden

40 min

Bildspel 15 min
Diskussion 10 min
Övning ta reda på mer 15 min

arena skolinformation

Bildspel:

Några nedslag i de svenska
fackföreningarnas historia



Café 1910. I början av 1900-talet fanns det få lagar som reglerade förhållanden i arbetslivet.

Fackföreningar bildas

I slutet av 1800-talet flyttade många från landet till staden för att jobba i fabriker. Arbetet där var ofta tungt och slitigt med dåligt betalt. Arbetsgivarna bestämde i princip allt.

Arbetarna bildade **fackföreningar** och krävde bättre arbetsvillkor, högre löner, betald semester och åtta timmars arbetsdag.



Gjuteriet På J& CG Bolinders Mekaniska Verkstad år 1910.
Foto: Bolinders arkiv hos Centrum för näringslivshistoria

Konflikter på arbetsmarknaden

I början av 1900-talet skedde flera stora konflikter på arbetsmarknaden. Arbetarna strejkade och arbetsgivarna svarade med att stänga ute de strejkande från arbetsplatserna.

Strejkande samlade i Lill-Jansskogen i Stockholm underorstrejkten 1909. Det var den största drabbningen på svensk arbetsmarknad någonsin. Tvåhundra tusen fackligt organiserade arbetare och hundratusen oorganiserade strejkade för bland annat 8 timmars arbetsdag, drägliga arbetsvillkor och rätten till facklig anslutning.



Saltsjöbadsavtalet och den svenska modellen

1938 slöts **Saltsjöbadsavtalet** mellan arbetsgivare och fackföreningar vilket ledde till en lång period av arbetsfred och samarbete. Det var starten för **den svenska modellen** där fack och arbetsgivare gör upp om reglerna på arbetsmarknaden.



Saltsjöbadsavtalet undertecknas av representanter för fack och arbetsgivare.

Kollektivavtal

Det blev samtidigt allt vanligare med ***kollektivavtal***. Ett avtal mellan fack och arbetsgivare om villkoren för en hel bransch eller på en enskild arbetsplats t ex kring löner, arbetstider och semester. När det finns ett kollektivavtal måste arbetsgivarna följa det och fackförbunden får inte strejka.

Tjänstemännen organiserar sig

På 30- talet började även tjänstemännen att organisera sig fackligt och fler och fler tjänstemän fick kollektivavtal. En viktig fråga var pensioner. Tjänstemännens fackliga arbete var partipolitiskt obundet. 1944 bildas TCO bildas och 1947 Saco. Dessa centralorganisationer för tjänstemän finns än idag och organiserar yrkesgrupper som t ex socionomer, lärare, och ingenjörer. Offentliganställda fick rätt att strejka och teckna kollektivavtal först 1966 vilket är långt senare än andra yrkesgrupper.



Sacos informationsmöte på Handelshögskolan 1952.
Foto: Yngve Karlsson, Stockholms stadsmuseum

Lagar på arbetsmarknaden

I Sverige görs mycket av reglerna på arbetsmarknaden upp i förhandlingar mellan fack och arbetsgivare utan att statlig inblandning. Men det finns även ett antal tillfällen då viktiga lagar för arbetslivet har stiftats av riksdagen. Några av dessa är:

1919 Arbetstidslagen. Fastställde 8 timmars arbetsdag och 48 timmars arbetsvecka. Denna har senare uppdaterats till 40 timmars arbetsvecka, rätt till regelbundna pauser och särskilda regler för nattarbete.

1928 Lagen om kollektivavtal

1936 Lagen om förenings och förhandlingsrätt

1974 Förtroendemannalagen

1976 Lagen om medbestämmande i arbetslivet, MBL. Ger de anställda genom facket rätt att ta del av information och förhandla om större förändringar på arbetsplatsen.

Lagar på arbetsmarknaden forts.

1977 Arbetsmiljölagen, AML. Den säger att arbetsgivaren är ansvarig för att arbetsplatsen är trygg och säker för alla som arbetar där. Samt att arbetsgivare ska samarbeta med skyddsombuden som är de anställdas företrädare i arbetsmiljöfrågor.

1977 Semesterlagen

1982 Lagen om anställningsskydd LAS. Reglerar när en arbetsgivare får säga upp anställda och vad som krävs för uppsägning.

1995 Föräldraledighetslagen

2009 Diskrimineringslagen

De här lagarna gäller alla som arbetar i Sverige. Men många arbetstagare i Sverige har fler rättigheter genom de **kollektivavtal** som tecknats mellan fack och arbetsgivare för en bransch eller på en arbetsplats.

Samförstånd och konflikter på arbetsmarknaden

Sedan Saltsjöbadsavtalet råder samförstånd på den svenska arbetsmarknaden och mycket blir löst av arbetsgivare och fack i förhandlingar. De flesta arbetsplatser har kollektivavtal och så länge det finns ett sådant råder det fredsplikt och det är inte tillåtet att strejka.

Men ibland uppstår det ändå större konflikter som tex strejken i Malmfälten 1969.

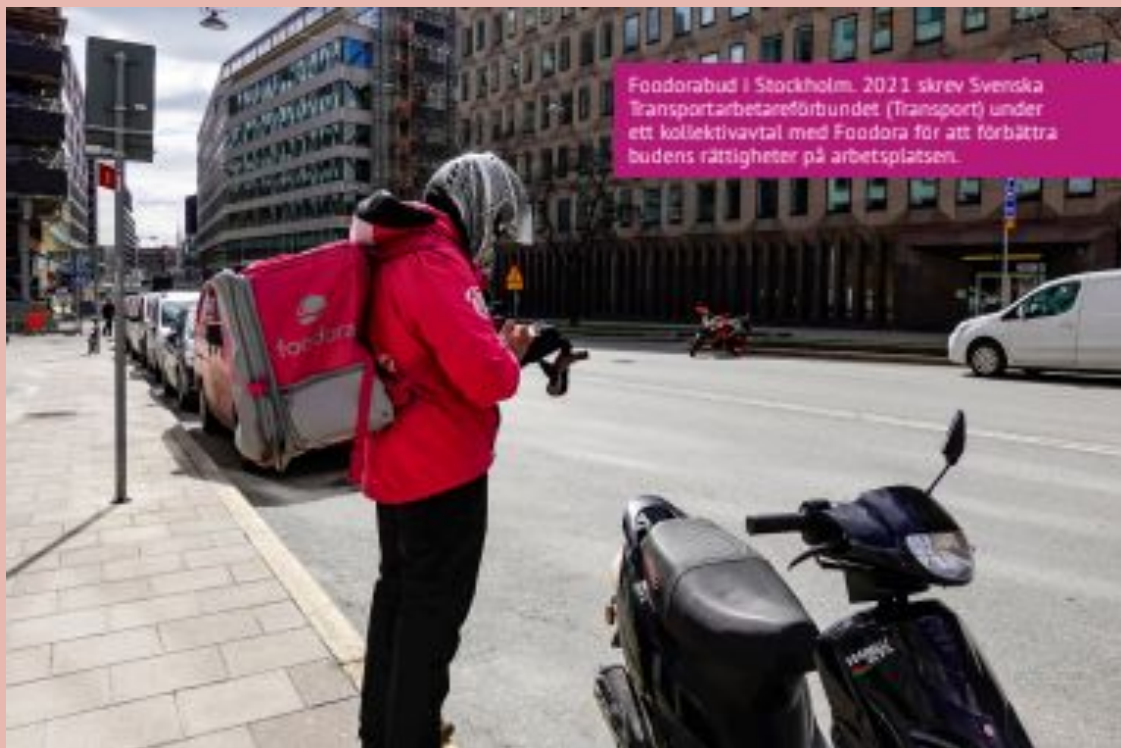
En stor framgång för fackföreningarna skedde 1997. Då slöts det första industriavtalet mellan fack och arbetsgivare inom industrin. Detta är normgivande för lönenivån för hela arbetsmarknaden och har inneburit stora löneökningar.

En motgång för fackföreningarna skedde 2007. Då dömde EG- domstolen till fackets nackdel i den så kallade Waxholmskonflikten. Under samma tid ledde höjda a-kasseavgifter till att facket tappade många medlemmar.

Nya utmaningar för facken

Idag är de flesta som arbetar med i facket och har kollektivavtal. Men det har blivit vanligare med korta osäkra deltidsanställningar samtidigt som fackens medlemsantalet går ned. Facken arbetar aktivt för att rättigheterna i arbetslivet ska gälla även dem som arbetar under osäkra arbetsvillkor.

Gigekonomi är en ganska ny term som handlar om hur man erbjuder tjänster och ger betalning i ett samhälle. Ordet gig kommer från musikbranschen där ett gig är en spelning och man får betalt per gig. På samma sätt får man inom gigekonomin betalt per genomförd tjänst. Alltså är man inte anställd i ett företag och får lön från arbetsgivaren, utan tjänsten betalas av kunden som går via en app eller sajt. Företagen inom gigekonomin ser sig ofta inte som arbetsgivare. Det blir därför svårt att ställa krav på dem om att ta ansvar för arbetsmiljö och bra arbetsvillkor för de som arbetar åt företagen. 2021 skrev Svenska Transportarbetareförbundet ett kollektivavtal med Foodora vilket var det första i världen.



Foodorabud i Stockholm. 2021 skrev Svenska Transportarbetareförbundet (Transport) under ett kollektivavtal med Foodora för att förbättra budens rättigheter på arbetsplatsen.

Ta reda på mer

När infördes t ex åtta timmars arbetsdag, sjukpenning och fem veckors semester?

Välj en lag på arbetsmarknaden och ta reda på mer om den. Hur var det innan lagen infördes och hur märker vi av lagen idag?

Diskutera

Vad hade hänt om det inte fanns fackföreningar?

Hur hade arbetsmarknaden sett ut om Saltsjöbadsavtalet inte hade slutits?

Jämför fackens arbete idag och för hundra år sedan. Vad är de största skillnaderna och likheterna?

Så här kan ni jobba vidare

Arbetslivet – om arbetsmarknaden i Sverige och världen är ett av Arenaskolinfos mest populära utbildningsmaterial och i den tredje upplagan har nya avsnitt som berör juridik, rasism, gigeekonomi och digitalisering tillkommit. I tillhörande lärarhandledning finns tips på lektioner och övningar.

arbetslivskoll.se/material/forbered-infor-arbetslivet

Arbete – lättlästa texter om arbetsliv och arbetsmiljö i Sverige är ett utbildningsmaterial som riktar sig till SFI-elever och andra arbetsmarknadsförberedande insatser och utbildningar, samt för elever på gymnasiet i behov av lättlästa texter. I tillhörande lärarhandledning finns tips på lektioner och övningar.

arbetslivskoll.se/material/lattlasta-texter-om-arbetsliv-och-arbetsmiljo

Tre spel om arbetslivet. För att skapa förståelse för villkor och förutsättningar i arbetslivet finns tre spel för din undervisning. Spelen ger inga färdiga svar till spelarna, utan syftar till att väcka tankar om situationer som eleverna kan komma i kontakt med i sitt kommande arbetsliv.

arbetslivskoll.se/material/spel-for-klassrummet